Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Νίκου Β. Κοσμά, Ο ανέκδοτος κώδικας 161 της Χίου για τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430 και τη μάχη της Βάρνας

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.505](https://doi.org/10.12681/makedonika.505)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1978). Νίκου Β. Κοσμά, Ο ανέκδοτος κώδικας 161 της Χίου για τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430 και τη μάχη της Βάρνας. *Μακεδονικά*, 18(1), 313-317.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.505>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Νίκου Β. Κοσμά, 'Ο ανέκδοτος κώδικας 161 της Χίου για τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, την άλωση της Θεσσαλονίκης τὸ 1430 καὶ τὴ μάχη τῆς Βάρνας. Εἰσαγωγή - Κείμενο - Σχόλια. Ἀθήναι 1975. - Σελ. 60. Δύο σχέδια ἐκτὸς κειμένου (σ. 7 καὶ σ. 9). Φωτοτυπία φύλλων τοῦ Κώδικος (σ. 44-52). Γαλλικὴ περίληψις (σ. 53). Βιβλιογραφία. Εὐρετήριο.

Πρόκειται περὶ τοῦ γνώστου Κώδικος 161 τῆς «Βιβλιοθήκης Κοραΐ» τῆς Χίου, ἐκ τοῦ ὁποῦ οὗ Κ. Ἀμαντος ἐδημοσίευσε τὸ 1928 ἀποσπάσματα. (Κ. Ἀμάντου, Τρεῖς ἀγνωστοὶ κώδικες τοῦ χρονογράφου. Ἑλληνικά 1, 1928, σ. 45-70). Τὰ ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀμάντου δημοσιευθέντα φύλλα τοῦ Κώδικος περιέχουν: 1) Τὴν καταστροφὴν τῆς Αἰγίνης, 2) τὴν ἄλωσιν τῆς Χίου, 3) τὴν ἄλωσιν τῆς Κύπρου, καὶ 4) τὴν πατριαρχεῖαν τοῦ Ἱερεμίου.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Κώδικος ὁ συγγραφεὺς μας τώρα δημοσιεύει:

1) Τὰ φύλλα 20α-25, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου (1425), εἰς τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου (1425-1448) καὶ εἰς τὴν ὁγδόην Σύνοδον τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας διὰ τὴν Ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν (1438-1439).

2) Τὰ φύλλα 25α-38, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τοὺς Βενετοὺς ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου (1423) καὶ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Β' (1430).

3) Τὰ φύλλα 38-44, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν μάχην τῆς Βάρνας μεταξὺ Οὐγγρων καὶ Τούρκων (1444), καὶ

4) Τὰ φύλλα 242α-244, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Νίφωνος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

Τὸ κείμενον τοῦ Κώδικος 161 συνεγράφη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1577 ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ τοῦ Πελοποννησίου (ἐκ Ναυπλίου) ἐπὶ πατριάρχου Ἱερεμίου, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος ὁ Μαλαξὸς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Χρονογραφίας του: Φύλ. 2β: ... Ταῦτα πάντα...ἐσυνάθροισα... ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῆς πατριαρχείας... κυροῦ Ἱερεμίου, ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος δοῦλος τῆς αὐτοῦ παναγιώτητος Μανουὴλ Μαλαξὸς ὁ πελοποννησιακὸς ἐν ἔτει ἑπτακισχιλιοστῇ ὀγδοηκοστῇ πέμπτῃ μηνὶ Ἀπριλίῳ (= 1577, βλ. ἡμέτερον συγγραφέα, σ. 13),

Τὸ κείμενον τοῦ Κώδικος 161 ἀντεγράφη εἰς τὴν Μονὴν Ἀγίων Πάντων τοῦ Βαρλαάμ εἰς τὰ Μετέωρα τὸ 1603 ὑπὸ τοῦ ἱεροδιακόνου Κυρίλλου, ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει εἰς τὸ τέλος τοῦ Κώδικος: Φύλ. 361: Ἐγράφη ὁ παρὼν χρονογράφος διὰ Κυρίλλου ἱεροδιακόνου ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μοῃ τῶν Ἀγίων Πάντων τοῦ Πέτρου Βαρλαάμ ἐν τῷ ἔτει (= 7111-1603).

Κακὸς ὁ σ. μας λέγει εἰς σ. 13: «Στὸ τελευταῖο φύλλο, τὸ 361, σημειώνεται ὁ συγγραφεὺς τοῦ Κώδικος». Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ συγγραφέως ἐδῶ, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀντιγραφέως. Οὕτως εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν ὑπάρχει μικρὰ σύγχυσις περὶ τοῦ ποῖος εἶναι ὁ καθ'αὐτὸ συγγραφεὺς τοῦ Κώδικος καὶ περὶ τοῦ πότε συνεγράφη ὁ Κώδιξ.

Ὁ Κώδιξ 161 εἶναι λοιπὸν ἀντίγραφον τοῦ 1603 τῆς Χρονογραφίας τοῦ Μαλαξοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Χρονογραφία τοῦ Μαλαξοῦ δὲν εἶναι παρὰ ἐπεξεργασία παλαιότερου Χρο-

νικοῦ, ἀγνώστου συγγραφέως, τὸ ὁποῖον ἀρχόμενον ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐφθανε μέχρι τοῦ 1570. Μεταγενέστερος συγγραφεὺς συνέχισε τὴν Χρονογραφίαν αὐτὴν μέχρι τοῦ ἔτους 1579. Κατόπιν κάποιος Ἱερόθεος συνέχισε αὐτὴν μέχρι τοῦ ἔτους 1595. Ὁλὴ δὲ ἡ Χρονογραφία μὲ ὅλας τὰς προσθήκας περιελήφθη εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Δωροθέου Μονεμβασίας, τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν πολλαὶ ἐκδόσεις. Βλ. G. U. Moravcsik, Zur Quellenfrage des historischen Gedichtes von Hierax. «Byzant.-Neugriech. Jahrbücher» 10 (1933-34) 413-416, ἰδίᾳ σ. 414. - Ἰ. Ε. Καραγιαννοπούλου, Πηγαὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 411, ἀριθ. 602. (Κέντρον Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν. Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 2). Ἀρχικὸς πυρὴν τῆς Χρονογραφίας ὑπῆρξεν ἡ Ἐκθεσις Χρονικὴ ἀπὸ 1425-1512 καὶ ὁ Μαλαξὸς ἔφερεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1570 μέχρι τοῦ 1579. Κατὰ τὸν Κώδικα 161 μέχρι τοῦ 1577; Ἡ συμβαίνει ἄλλο τι; Περὶ αὐτῶν οὕτε λέξιν λέγει ὁ σ. Ὁ Κ. Ἀμάντος, ἔ. ἀ., σ. 45, παρουσίασε τρεῖς κώδικας τῆς Χρονογραφίας, τὸν 161 καὶ 162 τῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ τῆς Χίου, ἀμφοτέρους ἀνήκοντας ἄλλοτε εἰς τὴν Μονὴν Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων, καὶ τὸν Α τῆς προσωπικῆς τοῦ Βιβλιοθήκης, τὸν ὁποῖον ἠγόρασεν ὁ ἴδιος παρὰ χωρικοῦ εἰς τὴν Χίον. Ὁ σ. ἀφήνει τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ὁ Κώδιξ 161 εἶναι ὁ μοναδικὸς κώδιξ τῆς Χρονογραφίας εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Κοραῆ. Πιστεῖται ὅτι ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐπιτυχὴ ἐργασίαν τοῦ Κ. Ἀμάντου δημοσιεύων καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ Κώδικος διαφορετικὰ ἀποσπάσματα. Ἀλλ' ὁ Κ. Ἀμάντος παρουσίασε διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τρεῖς ἀγνώστους κώδικας τῆς ἀνεκδότου Χρονογραφίας τοῦ Μαλαξοῦ καὶ προέβη, ἔ. ἀ., σ. 45, εἰς τὸν ἀφορισμὸν: «Ἡ ἔκδοσις, κατὰ ἕνα μόνον κώδικα δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ». Καὶ εἰς τὴν σ. 46 λέγει: «Οἱ κώδικες οὗτοι, πρὸ πάντων ὁ ὑπ' ἀριθ. 161 τῆς Βιβλιοθήκης Χίου, δεικνύουν ὅτι... εἶναι ἀνάγκη πρὸ πάσης ἄλλης ἐργασίας νὰ γνωσθοῦν τὰ χειρόγραφα». Καὶ τὰ κυριώτερα γνωστά χειρόγραφα σήμερον εἶναι τὰ ἑξῆς: O=Oxon. Canon. 67 (XVI αἰ.), L=Harleianus 5742 (XVI αἰ.), P=Parisinus Suppl. 112 (τοῦ 1626), H=Harleianus 5632, σ. 46 τῆς Βιβλ. Κοραῆ 161 (τοῦ 1603), E=Βιβλ. Κοραῆ 162 (τοῦ 1620), A=Βιβλ. Ἀμάντου (XVII αἰ.). Βλ. Ἰ. Ε. Καραγιαννοπούλου, ἔ. ἀ., σ. 411, ἀριθ. 602. Ἐάν πάλιν ὁ σ. ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐκφρασθεῖσαν γνώμην τοῦ Κ. Ἀμάντου, ἔ. ἀ., σ. 48, «Κατέληξα εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Κώδιξ 161 πρέπει νὰ ἐκδοθῇ ἰδιαιτέρως», τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδώσῃ ὁλόκληρον τὸν Κώδικα 161 καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνωτέρω χειρόγραφα τοῦ. Ἀντὶ τοῦτου ὁ σ. ἐκδίδει τὰ προηγούμενας ἀναγραφέντα ἀποσπάσματα καὶ κατόπιν προβαίνει εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐργασίας τοῦ (σ. 31-39), εἰς σχολιασμὸν τῶν πληροφοριῶν τῶν ἀποσπασμάτων αὐτῶν.

Ὁ σχολιασμὸς τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Κώδικος ὑπὸ τοῦ σ. περιορίζεται ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς περιληπτικὴν ἀπόδοσιν τοῦ περιχομένου αὐτῶν μὲ μερικὰς σποραδικὰς παρατηρήσεις, πολλάκις ὅχι πολὺ ἐπιτυχεῖς. Π.χ., προκειμένου περὶ τῆς φημιλογουμένης προδοσίας τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς Βλατάδων κατὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430 (φύλ. 30α-32, σ. 21-22), ὁ σ. εἰς τὰ Σχολία τὸν (σ. 34) παρατηρεῖ: «Ἐτεῖσι δὶπλα στὸ Χαλκοκονδύλη καὶ στὸν Ἱέρακα (Κ. Σάθια, Μεσαιων. Βιβλ. I. Βενετία 1872, σ. 257), ποὺ παραδέχονται τὴν ἀποψὴν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἔπεσε μὲ προδοσία, προστίθεται τὴν ὥρην καὶ τὸν χρονολόγος τοῦ Κώδικα 161». Δὲν προστίθεται βεβαίως, ἀφοῦ ὁ Κώδιξ 161, ἡ Χρονογραφία δηλονότι τοῦ Μαλαξοῦ, ἀποτελεῖ πηγὴν τοῦ Ἱέρακου, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν οὗτος ἀντλεῖ τὴν πληροφορίαν αὐτὴν. Βλ. G. U. Moravcsik, ἔ. ἀ., σ. 414. Ἰ. Καραγιαννοπούλου, ἔ. ἀ., σ. 406, ἀρ. 591. - Καὶ πάλιν ὁ σ. (σ. 38) λέγει: «Ὁ σουλτάνος Μουράτ Β' μετὰ τὴν μάχην τῆς Βάρνας ἔζησε τρία χρόνια καὶ πέθανε. Ἀνέβηκε δὲ στὸ θρόνον πάλι ὁ γιὸς τοῦ Μεχμέτ Β'. Στὸ διάστημα αὐτὸ πέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Παλαιολόγος καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγος». Ἡ μάχη τῆς Βάρνας ἐγίνε τὴν 10 Νοεμβρίου 1444 (G. Ostrogorsky, Geschichte des Byzantinischen Staates, 2α ἐκδ., Μόναχον 1952, σ. 449) καὶ ὁ Μουράτ Β' ἀπέθανεν ὅχι

μετὰ τρία ἔτη, δηλ. τὸ 1447, ἀλλὰ τὸ 1451. (Σημειωτέον ὅτι τὸ ἴδιον τὸ Χρονικόν, φύλ. 44 σ. 29, διαφωδεῖ τὸν σ.: ... καὶ ἀσθενήσας ἀπέθανε εἰς τὰ χίλια τετρακόσια πενήντα ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. 'Ο δὲ Ἰωάννης Η΄ Παλαιολόγος δὲν ἀπέθανε «στὸ διάστημα αὐτὸ» (1444-1447), ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τὸ 1448.

Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ σ. δὲν ἐκμεταλλεύεται τὰς ἱστορικὰς πληροφορίας τοῦ Κώδικος, οὐδὲ ἔρευνά τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὰς θέματα ἃν καὶ σχολιάζων πρωτοεκδόδιμον κείμενον, ὥς θὰ ἦτο π.χ. ὁ ὀνομαστικός κατάλογος τῶν προσώπων, τὰ ὅποια συνάδευσαν τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Η΄ Παλαιολόγον εἰς τὴν Σύνοδον Φερράρας-Φλωρεντίας (φύλ. 22-23, σ. 16-17, ἀπὸ ὅπου λείπει ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Δημήτριος) ἢ ὅπως θὰ ἦσαν αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἐξ ὑποσχέσεων βοηθείας τοῦ Πάπα πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα (φύλ. 24α, 25, σ. 18). Ἀφήνει δὲ πολλὰκις τὸν ἀναγνώστην ἀπληροφόρητον, ὥς π.χ. εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Νίφωνος, μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ ἔπειτα πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Περὶ ποίου Νίφωνος πρόκειται; (Φύλ. 242α-244, σ. 29-30). Πρόκειται περὶ τοῦ Νίφωνος Α΄ (1312-1315) ἢ τοῦ Νίφωνος Β΄ (1486-1489 καὶ 1497-1498); Ἐάν πρόκειται περὶ τοῦ Νίφωνος Β΄, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Κώδικα διεδέχθη τὸν μετὰ ἐξαετὴ πατριαρχεῖαν ἀποθανόντα Μάξιμον (Δ΄ Μανασσῆν, 1491-1497), τότε ὁ Νίφων οὗτος πατριαρχεῦν τὸ δευτέρον δὲν ἔμπορουνε νὰ εἶναι προηγουμένως μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὥς θέλει αὐτὸν ὁ Κῶδις. Ἐάν πρόκειται περὶ τοῦ Νίφωνος Α΄, τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Θεσσαλονίκης, τότε αὐτὸς κατήγετο ἐκ Βεροῖας καὶ ὄχι ἐκ Πελοποννήσου, ὥς θέλει αὐτὸν ὁ Κῶδις. Τί συμβαίνει; Ὁ σ. ἔπρεπε νὰ ἐρευνήσῃ τὸ ζήτημα.

Δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ τοῦ Νίφωνος Α΄ (1311-1314 ἢ μᾶλλον 1312-1315), τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων τῆς Θεσσαλονίκης (βλ. Α. Ξυγγούλου, Ἡ ψηφιδωτὴ διακόσμησις τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1953. Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 16, σ. 3. - Νίκου Νικονάνου, Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1972. Ὁδηγοὶ Μνημείων Μακεδονίας, ἀριθ. 4. Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἱδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, ἀριθ. ἐκδόσεως 133, σ. 14). Ὁ Νίφων Α΄, γεννηθεὶς εἰς τὴν Βέροϊαν τῆς Μακεδονίας καὶ ὄχι εἰς τὴν Πελοπόννησον, μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, διετέλεσε μητροπολίτης Κυζίκου καὶ ὄχι Θεσσαλονίκης. Ἐκεῖθεν κληθεὶς εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπατριάρχησεν ἐπὶ τρία ἔτη καὶ δέκα μῆνας. Κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν Νικομηδείας καὶ Μυτιλήνης ἐπὶ σιμονίᾳ καὶ ὥς αἰθαίρετως χειροτονῶν ἀδοκίμους ἐπαύθη καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν Περιβλέπτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (βλ. Μαυρουῆλ Ι. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες. Κωνσταντινούπολις 1890, σ. 412). Προκάτοχος τοῦ Νίφωνος Α΄ ἦτο ὁ Ἀθανάσιος Α΄ τὸ πρῶτον πατριαρχεῦν (1303-1311) καὶ ὄχι ὁ Μάξιμος (Γεδεών, ἑ.ἀ., σ. 405-411). Ἐπομένως ἀποκλείεται ὁ Νίφων Α΄.

Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ Νίφωνος Β΄ (1486-1489) καὶ μάλιστα περὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας αὐτοῦ (1497-1498). Ὁ Νίφων Β΄ κατήγετο πράγματι ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατὰ τὸν σωζόμενον εἰς τὸ «Νέον Ἐκλόγιον» βίον του ἦτο υἱὸς Μανουῆλ καὶ Μαρίας καὶ ἐκαλεῖτο κατὰ κόσμον Νικόλαος (Γεδεών, ἑ.ἀ., σ. 488). Τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς του δὲν ὑποστηρίζουν τὴν πληροφορίαν τοῦ Κώδικος 161, ὅτι ὁ πατὴρ του ἦτο «ἄρχοντας ἁλβανίτης» (φύλ. 244, σ. 30).

Διατελέσας μητροπολίτης Θεσσαλονίκης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παρθενίου ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἐκεῖ ἐξελέγη τὸ 1486 Πατριάρχης (Γεδεών, ἑ.ἀ., σ. 489). Πατριαρχεῦσας ἐπὶ τρία σχεδὸν ἔτη ἐπαύθη κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐμόνασεν ἐπὶ διετίαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου παρὰ τὴν Σωζόπολιν (Γεδεών, ἑ.ἀ., σ. 490). Τὸν διεδέχθη ὁ Διονύσιος Α΄ τὸ δευτέρον (1489-1491) καὶ αὐτὸν ὁ Μάξιμος Δ΄ (1491-1497), ὁ ὁποῖος περιεπέσιν εἰς σκάνδαλα

ἐπαύθη καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου ἀπεβίωσε ταφεὶς εἰς τὴν μονὴν Βατοπεπεδίου (Γ ε δ ε ω ν, ἔ.ἀ., σ. 491/2). Ἡ πληροφορία λοιπὸν τοῦ Κώδικος 161: *Πατριαρχεύσας ὁ κύριος Μάξιμος χρόνους ἔξι ἀπέθανε*, δὲν ἀκριβολογεῖ. Δὲν ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐπαύθη ἀποθανὼν ἀργότερον.

Ὁ Νίφων Β' ἐπατριάρχευσεν τὸ δεύτερον 1497-1498, ἀλλὰ μετὰ πατριαρχεῖαν ἐνὸς ἔτους ἠνγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ, διότι ἡ Ἐκκλησία ἐταράσσεται ὑπὸ πολλῶν σκανδάλων, καὶ παραιτηθεὶς ἔφυγεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου διέμενεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (Γ ε δ ε ω ν, ἔ.ἀ., σ. 492).

Ὁ Κώδιξ 161 φέρων αὐτὸν ὡς διάδοχον τοῦ Μαξίμου ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατριαρχεῖαν. Φέρει ὁμῶς αὐτὸν ὡς ἐν ἐνεργείᾳ ἀρχιερέα καὶ τὸν ὀνομάζει μητροπολίτην Θεσσαλονίκης (φύλ. 243, σ. 29). Ἄλλ' ὁ Νίφων κατὰ τὴν δευτέραν ἐκλογὴν τὸν ὡς πατριάρχου ἦτο ἀπὸ διετίας μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου) καὶ δὲν ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ ἀρχιερεὺς οὐδὲ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ἀσχέτως ἐὰν διετέλεσε μητροπολίτης αὐτῆς, ὅπως διετέλεσε καὶ Πατριάρχης. Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ Κώδιξ 161 συγγείει τὴν πρώτην ἐκλογὴν τοῦ Νίφωνος Β', ὁπότε οὗτος ἦτο καὶ ἀρχιερεὺς Συνδικός καὶ μητροπολίτης, μετὰ τὴν δευτέραν, ὁπότε οὗτος ἦτο ἀπλοῦς μοναχός.

Αὐτὰ ὁμῶς ἔπρεπε νὰ τὴν εἶχε διαπιστώσει ὁ συγγραφεὺς μας, ἐὰν ἐχρὴ τὴν ἀξίωσιν, ὅτι ἐξέδωκε καὶ ἐσχολίασεν ἐπιστημονικῶς ἀνέκδοτον κείμενον.

Εἰς τὸ τέλος ὁ σ. δημοσιεύει ἐκ τοῦ Κώδικος 161 φωτοτυπίας μερικῶν ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευμένων ἀποσπασμάτων. Ἦτοι: Τὸ φύλ. 1 μετὰ τὴν ἐπικεφαλίδα (κεῖμ. σ. 41), τὸ φύλ. 22α μετὰ μέρος τῶν ὀνομάτων τῶν συνοδευσάντων τὸν Αὐτοκράτορα εἰς τὴν Σύνοδον Φερράρας-Φλωρεντίας (κεῖμ. σ. 16-17), παραλείψας τὰ φύλ. 20, 21, 21α καὶ 22. Συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 23α (κεῖμ. σ. 17), παραλείψας τὸ φύλ. 23. Συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 25 (κεῖμ. σ. 18), παραλείψας τὰ φύλ. 24 καὶ 24α. Παραλείπων μέρος τοῦ φύλ. 25 καὶ τὰ φύλ. 25α, 26, 26α, 27, 27α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 28 (κεῖμ. σ. 20). Παραλείπων τὰ φύλ. 28α, 29, 29α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 30 (κεῖμ. σ. 21). Παραλείπων τὰ φύλ. 30α, 31, 31α, 32, 32α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 33 (κεῖμ. σ. 22-23). Παραλείπων τὰ φύλ. 33α, 34, 34α, 35, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 35α καὶ μέρος τοῦ φύλ. 36 (κεῖμ. σ. 24). Παραλείπων τὰ φύλ. 36, 36α, 37, 37α, 38, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 38α (κεῖμ. σ. 25). Παραλείπων τὰ φύλ. 39, 39α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 40 (κεῖμ. σ. 26). Παραλείπων τὰ φύλ. 40α, 41, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 41α (κεῖμ. σ. 27). Παραλείπων τὰ φύλ. 42, 42α, 43, 43α, 44 καὶ 242α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 243 (κεῖμ. σ. 29-30) καὶ ἀφίνει τὸ τελευταῖον φύλ. 243α.

Τὶ νόημα ὁμῶς ἔχει ἡ παράθεσις σποραδικῶν φωτοτυπιῶν σελίδων τοῦ Κώδικος, δταν δι' αὐτῶν δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐλέγξωμεν τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν ὅλου τοῦ κειμένου τῶν ὑπὸ τοῦ σ. δημοσιευμένων ἀποσπασμάτων τοῦ Κώδικος. Παραβολὴ τῶν παρατιθεμένων φωτοτυπιῶν πρὸς τὸ ἀντίστοιχον δημοσιευόμενον κείμενον τῶν δεικνύει ὅτι ὁ συγγραφεὺς μας:

α) Διόρθωσε τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κειμένου, χωρὶς νὰ ὑποσημειώη ἐκάστοτε τὴν διάφορον γραφὴν τοῦ Κώδικος. Π.χ. φύλ. 28α (σ. 20): Σ. φυλάκτορες-Κ. φυλάκτωρες. Φύλ. 30 (σ. 21): Σ. ἐτέντωσε - Κ. ἐτέντωσε, Σ. σωληνάρια - Κ. Σοληνάρια, Σ. ἐμπαινεν - Κ. ἐμπενεν, κ.ο.κ. εἰς κάθε σελίδα.

β) Παρανέγνωσε λέξεις τοῦ κειμένου. Π.χ. φύλ. 23 (σ. 17): Σ. τῆς αὐτῆς κ ὡ μ η ς - Κ. τῆς αὐτῆς μ ο ν η ς. Φύλ. 28 (σ. 20): Σ. ἐναντιωθεῖ - Κ. ἐναντιθη, Σ. φυλάξουν - Κ. φυλάγουν. Φύλ. 29α (σ. 21): Σ. ἐθανάτωσε - Κ. ἐθανάτωνε. Φύλ. 30 (σ. 21): Σ. ἠμπόρειε - Κ. ὑπόρει. Φύλ. 33 (σ. 22): Σ. θέλειν αὐτὸν ἐπαρᾶδῶση - Κ. θέλει νὰ τὸν ἐπαρᾶδῶση. Φύλ. 39 (σ. 26): Σ. ἠφάνιζον - Κ. ἠφάνιζαν. Φύλ. 40 (σ. 26): Σ. Πελερ πεῖς - Κ. Πελερ πεῖς, Σ. τὴν πόρταν του - Κ. τὴν πόρτα του. Φύλ. 41α (σ. 27): Σ. ἐμπροστινὰ - Κ. ἐμπροσθηνὰ, κ.ά.

Οὕτως ὅχι μόνον κριτικὴν ἐκδοσιν ἐκ πολλῶν χειρογράφων τοῦ κειμένου τῶν ἀπο-

σπασμάτων δὲν μᾶς ἔδωσεν ὁ σ., ἀλλὰ δημοσιεύων τὸ κείμενόν των ἐξ ἑνὸς μόνον χειρογράφου διόρθωσε τὴν ὀρθογραφίαν του, χωρὶς νὰ δίδῃ τὴν γραφὴν τοῦ χειρογράφου του, καὶ ἔκαμε καὶ παραναγνώσεις, μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσας συμβουλὰς τοῦ Κ. 'Αμάντου.

'Αχάριστον βεβαίως τὸ ἔργον τῆς βιβλιοκρισίας καὶ δυσάρεστον καὶ εἰς τὸν κρίνοντα καὶ εἰς τὸν κρινόμενον, ἀλλ' ἀναγκαῖον. Ἐκοίπασε βεβαίως ὁ συγγραφεὺς. Ἀνέγνωσε γραφὴν χειρογράφου καὶ μετέγραψεν αὐτήν. Ἀπέδωσε περιλήπτικὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀποσπασμάτων του καὶ ἐτοποθέτησεν αὐτὸ εἰς τὸ ἱστορικὸν του πλαίσιον. Ἀπεπειράθη νὰ τὸ σχολιάσῃ διορθώσας μάλιστα καὶ μερικὰς ἐσφαλμένας χρονολογήσεις του. Βλ. π.χ. σ. 36: «Τὰ Ἰωάννινα πάρθηκαν τὸ 1430 (καὶ ὄχι, ὡς ὁ Κ., τὸ 1426) καὶ ἡ Βέροια τὸ 1448-1449 (καὶ ὄχι, ὡς ὁ Κ., τὸ 1436)». Δὲν ἔκαμεν ὁμῶς ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν, ἀλλ' ἔκδοσιν ἑρσιτεχνίου, ἡ ὁποία μᾶς ἔκαμε πάντως γνωστὸν τὸ περιεχόμενον μερικῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἀνεκδότου Κώδικος 161 τῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ τῆς Χίου. «Δόσις ὀλίγη τε φίλη τε».

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Β α σ. Σταυρίδου, Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι, 1860 - σήμερον, Α' Ἱστορία, Β' Κείμενα, Θεσσαλονίκη 1977, 1978, ἔκδ. Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, σελ. 1-655 καὶ 1-328.

'Ο συγγραφεὺς, καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, προσφέρει εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν ἀνεκτίμητον καὶ πηγαῖον ἔργον, τὸ ὁποῖον διανοίγει αἰσθητῶς τοὺς ὀρίζοντας τοῦ προσφάτου παρελθόντος τῆς Μητρὸς Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ μεγάλῃ συμβολῇ τοῦ συγγραφέως διὰ τῶν δύο ἀνωτέρω τόμων ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἀναδιπλάνει εἰς τὸν μελετητὴν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τοῦ Φαναρίου μὲ ἐπικεντρον τὸν Πατριαρχικὸν θεσμόν ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορικῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ σημασίᾳ ἀλλὰ καὶ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1860 μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὅπως ὁ θεσμὸς οὗτος προβάλλει καὶ δραστηριοποιεῖται ἐπὶ ὧν τῶν συγχρόνων προβλημάτων, γενικωτέρων ἐκκλησιαστικῶν, ἐθνικῶν, θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν, ὄχι βεβαίως δι' ὑποκειμενικῶν κρίσεων ἀλλὰ δι' ἐπισήμων κειμένων, τὰ ὁποῖα ἀποπνέουν καὶ διαδηλώνουν τὸ ἀνόθευτον καὶ συνεπὲς ἱστορικὸν καὶ δυναμικὸν κύρος ἑνὸς πνευματικοῦ θεσμοῦ, μοναδικοῦ εἰς τὸ εἶδος του ἐν ὅλῃ τῇ ὑψηλῇ. Διότι τὰ δημοσιευόμενα κείμενα τόσον εἰς τὸν α' ὅσον καὶ εἰς τὸν β' τόμον δὲν εἶναι δημιουργήματα συγκεκριμένης ἱστορικῆς στιγμῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἑκφρασις μακραίωνος συνεχείας καὶ παραδόσεως. Πέραν τούτων τὰ ἐν λόγῳ κείμενα ἐμφανίζουν ἀνάλογον καὶ ἀρμόζον γλωσσικὸν κάλλος καὶ συνιστοῦν, ὡσαύτως, πηγὰς ἱστορικῆς ἐρεῦνης τῆς πολυκύμαντου ἱστορίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῶν τελευταίων ἑκατὸν ἐτῶν.

Εἰδικώτερον, ὁ α' τόμος διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα. Τὸ πρῶτον, ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Εἰσαγωγή. Ὁ θεσμὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου» (σσ. 31-88) συνιστᾷ ἱστορικὴν ἀνάλυσιν τοῦ τρόπου διοικήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ δεύτερον, ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι 1860 - σήμερον» (σσ. 89-655), συνιστᾷ πλήρη σχεδὸν βιογραφικὴν καὶ βιβλιογραφικὴν παρουσίαν μετὰ σχετικῶν φωτογραφιῶν καὶ ἀντιπροσωπευτικῶν κειμένων τῶν Πατριαρχῶν τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος. Οὗτοι ὑπῆρξαν κατὰ σειράν: 1) Ἰωακείμ Β' τὸ α': 4 Ὀκτ. 1860-9 Ἰουλίου 1863 καὶ τὸ β':